

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**MARGARETA BIČAK
ZAVRŠNI RAD**

**DIDAKTIČKO – METODIČKA
PRILAGODBA DJECI S POREMEĆAJEM IZ
SPEKTRA AUTIZMA U PREDŠKOLSKOJ
USTANOVI**

Čakovec, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

PREDMET: Inkluzivna pedagogija

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Margareta Bičak

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Didaktičko – metodička prilagodba djeci s poremećajima spektra autizma u predškolskoj ustanovi

MENTOR: izv.prof.dr.sc. Jasna Kudek Mirošević

SUMENTOR: dr.sc. Zlatko Bukvić, prof rehab.

Zagreb, rujan 2019.

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojim roditeljima, sestrama i bratu te svim prijateljima koji su mi bili velika podrška i vjerovali u mene tijekom mog studiranja.

Hvala mojim kolegicama koje su mi uljepšale ove tri godine studiranja.

Hvala i svim mojim profesorima koji su mi prenijeli svoja znanja i iskustva te me tako obogatili kao osobu i budućeg odgajatelja.

Hvala mentoru koji mi je svojim savjetima pomogao u izradi ovog završnog rada.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. POREMEĆAJI IZ SPEKTRA AUTIZMA	5
2.1. Povijesni osvrt i definicija	5
2.2. Dijagnostika i klasifikacija	5
3. INKLUZIJA DJECE S POREMEĆAJIMA IZ SPEKTRA AUTIZMA U PREDŠKOLSKE USTANOVE	8
3.1. Kompetencije odgojitelja	9
3.2. Metode i programi rada za djecu s poremećajima iz spektra autizma.....	10
3.2.1 Primijenjena analiza ponašanja ili ABA (Applied Behavior Analysis).....	11
3.2.2. Programi s vizualnom okolinskom podrškom (TEACCH).....	11
3.2.3. Sustav komunikacije razmjenom slika (PECS)	12
3.2.4. Terapija igrom.....	13
3.2.5. Art terapija	13
3.3. Didaktičko-metodički pristup.....	14
3.4. Prostorno-materijalni uvjeti.....	14
4. METODA RADA	15
4.1. Cilj istraživanja.....	15
4.2. Metoda istraživanja i način provođenja.....	15
4.3 Provedeni intervjui	15
4.4. Analiza istraživanja	25
5. ZAKLJUČAK	31
LITERATURA.....	32
Izjava o samostalnoj izradi rada	

SAŽETAK

Poremećaji iz autističnog spektra su pervazivni razvojni poremećaji koji se kod djece javljaju oko druge do treće godine života. Oni predstavljaju poseban spoj poremećaja socijalnih interakcija, verbalne i neverbalne komunikacije te motoričkih smetnji zbog čega se i razlikuju od ostalih poremećaja koji su im slični. Kao tri ključne stvari koje su pokazatelji poremećaja iz spektra autizma možemo izdvojiti javljanje poremećaja u prve tri godine, problemi u komunikaciji i kognitivnom funkcioniranju te manjak socijalnih interakcija. Ono što nije karakteristično za djecu s ovim poremećajima, a javlja se kod nekih od njih je uspostavljanje tjelesnog kontakta i to na primjer u obliku škakljanja koje nekoj djeci s poremećajem odgovara. Za dijagnosticiranje ovih poremećaja prema Creakovoj nine-point ljestvici od 14 simptoma njih devet mora biti otkriveno. Prema istraživanjima sve je više djece s poremećajima iz spektra autizma pa je vrlo važna njihova inkluzija u vrtiće. Da bi inkluzija bila što bolja odgojitelji moraju prvo upoznati to dijete i njegove roditelje te okolinu u kojoj se dijete nalazi. Također moraju pripremiti djecu tipičnog razvoja na dolazak takve djece u grupu. Pošto niti jedno dijete s poremećajem iz spektra autizma nije isto odgojitelji moraju koristiti razne metode i programe za rad s njima. U svrhu ovog rada zbog toga je provedeno istraživanje kojim se htjelo ispitati o prihvatanju takve djece te strategijama koje se koriste u radu s njima. Također se željelo vidjeti koje se prepreke javljaju kod uključivanja u predškolske ustanove i kako unaprijediti praksu iz perspektive odgojitelja. Analizom istraživanja dobiveno je kako su odgojitelji nedovoljno informirani o poremećajima iz spektra autizma pa su zbog toga potrebne promjene u obrazovanju odgojitelja kao i više prakse za rad s ovom djecom.

KLJUČNE RIJEČI: poremećaji iz autističnog spektra, inkluzija, strategije, odgojitelj, praksa

SUMMARY

Autism spectrum disorders are pervasive developmental disorders that occur in children around the age of two to three. They are a special combination of disorders of social interactions, verbal and non-verbal communication, and motor impairment, which makes them different from other disorders that are similar to them. The three key things that are indicators of autism spectrum disorders are the occurrence of disorders in the first three years, problems in communication and cognitive functioning, and lack of social interactions. What is not characteristic of children with these disorders, and some of them occur, is the establishment of physical contact, for example in the form of tickling that is appropriate for some children with the disorder. To diagnose these disorders according to Creak's nine-point scale of 14 symptoms, nine of them must be detected. According to research, there are more and more children with autism spectrum disorders, so their inclusion in kindergartens is very important. For inclusion to be as good as possible, educators must first get to know the child and his or her parents and the environment in which the child is present. They must also prepare children of typical development for the arrival of such children in the group. Since no child with autism spectrum disorder is the same, educators must use a variety of methods and programs to work with them. For the purpose of this paper, research was therefore conducted to examine the acceptance of such children and the strategies used to work with them. They also wanted to see what obstacles were encountered when joining preschools and how to improve the practice from an educator perspective. The analysis of the research shows that the educators are not sufficiently informed about the disorders in the autism spectrum and therefore changes in the education of the educators as well as more practices for working with these children are needed.

KEY WORDS: autism spectrum disorders, inclusion, strategies, educator, praxis

1. UVOD

Poremećaji iz autističnog spektra su pervazivni razvojni poremećaji, i svojim obilježjima utječu na sve aspekte života djece i odraslih osoba. Glavna obilježja poremećaja iz autističnog spektra su: teškoće u socijalnim interakcijama, stereotipne, ograničene aktivnosti i interesi, teškoće u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji te neuobičajeno ponašanje. Prema Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje Američke psihijatrijske udruge (DSM V, 2014) postoji pet kriterija pomoću kojih možemo prepoznati poremećaj iz spektra autizma, a to su: socijalna komunikacija, dob djeteta, ponašanje, funkcioniranje i udružene teškoće u razvoju (Bouillet, 2019).

Taj se poremećaj prema Bujas Petković i suradnicima (2010) javlja i počinje u djetinjstvu i to većinom u prve tri godine djetetova života te traje cijeli život i utječe na skoro sve psihičke funkcije. Prvi prepoznatljivi znakovi autizma pojavljuju se u periodu oko druge do treće godine života, no mogu se pojaviti i primijetiti u ranijem periodu djetetovog života oko osamnaestog mjeseca.¹ Bujas Petković i sur. (2010) navode kako je Rutter zabilježio autizam sa 4 kriterija, a to su:

- Oštećenje socijalnog razvoja
- Stereotipija i jednoličnost
- Naknadni razvitak govora i jezika
- Javljanje poremećaja do 30. mjeseca života

Poremećaji govora su kod djece s poremećajima iz spektra autizma jedni od najčešćih obilježja. Kod većine djece s autizmom govor se ne razvije, a kod onih kod kojih se razvije je stereotipan, sadržava mnogo neologizama te je eholaličan. Djeca ponavljaju riječi, cijele rečenice ili razgovore koje su nesporedno prije čuli, ali izvan konteksta i bez svrhe komunikacije (Bujas Petković i sur., 2010).

Još jedno važno obilježje djece s poremećajima iz autističnog spektra je njihova sklonost rutinama koje se moraju poštivati zato što i najmanje remećenje uzrokuje izrazitu nesigurnost i frustraciju kod te djece (Bouillet, 2019).

¹ <https://www.autismspeaks.org/what-autism>

Prema Bouillet (2019) ova djeca imaju i jake strane koje su često pozicionirane u područjima mehaničke memorije te vizualno-spacijalnih zadataka pa su zbog toga uspješni u slaganju puzzli i drugim spacijalno perceptivnim zadacima. Mnoga djeca s autizmom razvijaju specifične interese ili preokupacije neobičnim sadržajima, a u mnogim slučajevima javlja se neuobičajena preosjetljivost ili neosjetljivost na pojedine podražaje. U literaturi se spominju osobe s autizmom koje pokazuju posebne sposobnosti za neko područje, a naziva ih se autistic-savantima ili idiot-savantima. Te se sposobnosti mogu odnositi na matematičku sposobnost, likovnu, glazbenu te mnoge druge (Bujas Petković i sur., 2010).

Prema međunarodnoj udruzi Autism Europe broj djece s nekim od poremećaja iz spektra autizma naglo je porastao.² Zbog toga je vrlo važno da se takva djeca uključe u redoviti program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ustanove ranog i predškolskog imaju veliki utjecaj na djetetov razvoj u djetinjstvu, koje je ujedno i najosjetljivije razdoblje njegova života pa odgojitelji moraju koristiti primjerene strategije i metode u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma.

Prema Bouillet (2010) odgojno-obrazovnu integraciju nemoguće je zamisliti bez pronalaska pedagoških pristupa koji su prilagođeni biološko-psihosocijalnim osobinama djeteta, a podrazumijeva prilagodbu didaktičko-metodičkih pristupa svakom djetetu tako da budu u skladu s njegovim sposobnostima, znanjima, posebnim potrebama i interesima. Didaktičko-metodički pristup djetetu s poremećajem iz spektra autizma može se prilagoditi na razini zahtjeva, spoznaje, govora i percepcije, a temelji se na usklađivanju s trenutnom razinom razvoja djeteta, određivanju njegovih posebnosti, postepenom unaprijeđenju te primjeni primjerenog sadržaja i komunikacije (Bouillet, 2010).

Odgojitelji temeljne kompetencije za rad s djecom sa poremećajem iz spektra autizma stječu visokoškolskim obrazovanjem, a potom ih upotpunjuju neposrednim radom i interakcijama s djecom u realnim okruženjima i svakodnevnim aktivnostima. Kompetencije odgojitelja na razini su informacija i poznavanja činjenica o osobitostima razvoja i funkcioniranja takve djece (Trnka i Skočić Mihić, 2012).

² <https://www.autismeurope.org/>

2. POREMEĆAJI IZ SPEKTRA AUTIZMA

2.1. Povijesni osvrt i definicija

Pojam autizam prvi je razvio švicarski psihijatar Eugen Bleuler (1911.) tako što je njime opisao jedan od glavnih simptoma shizofrenije te pod tim pojmom označio ponašanje shizofrenih bolesnika kojima su smanjene interakcije s okolinom, povlače se u svoj svijet. Skoro pa u isto vrijeme austro-američki psihijatar Leo Kanner (1943) i austrijski pedijatar Hans Asperger opisali su autistični poremećaj u djece jer za njih opis koji je dao Bleuler dao nije bio prihvatljiv (Remschmidt, 2009).

Leo Kanner je bio dječji psihijatar koji je 1943. godine opisao 11 djece koja su izgledala kao tjelesno zdrava, ali su pokazivala poteškoće u komunikaciji i govoru. Tada je taj poremećaj nazvao infantilnim autizmom zato što se njegovi simptomi pojavljuju unutar 30 mjeseci života s periodom normalnog razvoja ili bez njega. Pošto su ta djeca bila iz viših društvenih slojeva zbog čega su djeca najvjerojatnije i bila dovedena u kliniku John Hopkins Medical Center u Baltimoreu. Kanner je pretpostavio da je urođena nemogućnost razvijanja komunikacije uzrokovana hladnim ponašanjem majke prema svojem djetetu (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

Psihijatar Hans Asperger je 1944. godine opisao sindrom koji je nazvao „autistična psihopatija“, a koji je prema dijagnostičkim kriterijima koji vrijede danas jako sličan infantilnom autizmu (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

Engleska psihijatrica Lorna Wing je uvela naziv autistični spektar koji obuhvaća pervazivne razvojne poremećaje tj. niz psihijatrijskih poremećaja koji su obilježeni abnormalnostima u socijalnim interakcijama, komunikaciji i motoričkim aktivnostima (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

2.2. Dijagnostika i klasifikacija

Da bi se dijagnosticirao autistični poremećaj prema koriste se anamneze i promatranja djeteta u mnogo situacija, a kao osnova koriste se dijagnostički kriteriji dvaju klasifikacijskih sustava psihičkih poremećaja, a to su: MKB-10 i DSM-IV (Remschmidt, 2009).

Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur. (2010) navode kako postoji mnogo ljestvica prema kojima se dijagnosticira poremećaj iz spektra autizma, a najstarija je Creakova nine-point ljestvica (1963.) koja sadrži 14 simptoma od kojih njih devet mora biti otkriveno kako bi se postavila dijagnoza.

Simptomi poremećaja iz spektra autizma kod djece se mogu pojaviti u ranoj dojenačkoj dobi, a roditelji ih mogu prepoznati po tome što će takva djeca izbjegavati kontakt očima, postoji mogućnost da se pojave problemi sa spavanjem i hranjenjem te će se dijete ponašati kao da ga ništa ne zanima (Švel, 2006; prema Bouillet, 2010). Neki od simptoma u ranoj dojenačkoj dobi su još i snažna aksioznost odnosno iracionalna plašljivost i povećan interes za igre rukama.³ Prema Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur. (2010) postoje tri ključne stvari koje su glavni pokazatelji autizma, a to su:

- javljanje poremećaja u prve tri godine života
- nedostatak socijalnih interakcija
- problemi u komunikaciji i kognitivnom funkcioniranju

Što se tiče socijalnog ponašanja, simptomi mogu biti različiti, a jačina tih simptoma može se jako razlikovati od djeteta do djeteta što ovisi o dobi djeteta, spolu i inteligenciji. Postoje djeca s poremećajem iz autističnog spektra koja odbijaju bilo kakav tjelesni kontakt s nekim iz svoje okoline, dok postoje i oni koji npr. vole da ih se šaklja. Autistična djeca imaju mnogo manju sposobnost imitacije od djece normalnog razvoja stoga su igre kojih se oni igraju neoriginalne i stereotipne i u njima ne postoji imitiranje stvarnog života (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

Navodi se kako su djeca s poremećajem iz autističnog spektra obično negativistična te ignoriraju suradnju i kontakt sa svojom okolinom i to zbog nesposobnosti ostvarivanja željenog kontakta ili nastojanja na kriv i njegovoj dobi neprimjeren način (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010). Prema Mamić i Fulgosi-Masnjak

³ <https://www.autizam-suzah.hr/autizam/#1562244027305-e38ba37f-3ad9>

(2014) oštećenje socijalnog razvoja kod takve djece dovodi i do teškoća u razvoju jezika i govora.

Većini djece s poremećajem iz spektra autizma i težim intelektualnim teškoćama ekspresivni je govor nerazvijen, a njihovo razumijevanje je vrlo slabo što predstavlja jedno od glavnih obilježja. Dok kod djece normalnog razvoja krajem prve godine života počinje razvitak unutarnjeg i ekspresivnog govora, a u petoj godini izgovaraju gramatički pravilno strukturiranu rečenicu, djeci s autizmom ti su procesi neuravnoteženi od najranije dobi (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010). Neka od obilježja komunikacije kod ove djece su:

- nepostojanje spontane komunikacije
- egocentrično orijentirana komunikacija
- usredotočenost komunikacije na životne potrebe i određenu situaciju
- nedostatak emocija u govoru
- neuspostavljanje kontakta očima
- nefunkcionalna komunikacija⁴

Djeca s oštećenjem sluha razvijaju mimiku i gestu kao jedan od načina komuniciranja dok toga kod djece s autizmom nema. Autistična djeca svoje potrebe izražavaju kroz plač, krikove ili nekim drugim oblikom komunikacije. Douglas Biklen je zbog toga proveo način sporazumijevanja osoba s autizmom koji se naziva „potpomognuta komunikacija“, a odnosi se na oblik usvojenog govora vođenog preko druge osobe kroz slovkanje ili pisanje na kompjutoru (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

Kako ističu Bujas Petković, Frey Škrinjar i suradnici (2010) jedan od bitnijih simptoma autizma je i ustrajanje na jednoličnosti koja se kod djece s tim poremećajem može vidjeti kroz slaganje predmeta u besmislen niz i suprostavljanje promjenama. Također se može primjetiti nefleksibilno priklanjanje posebnim,

⁴ <https://www.autizam-suzah.hr/autizam/#1562244027305-e38ba37f-3ad9>

nefunkcionalnim rutinama, ponavljajući i stereotipni manirizam, frustracija i burna reakcija zbog nekog odstupanja tijekom neke radnje ili rasporeda prostora.⁵

Poremećaji iz spektra autizma predstavljaju poseban spoj poremećaja socijalnih interakcija, neverbalne i verbalne komunikacije te motoričkih smetnji i smetnji ponašanja što ih razlikuje od drugih poremećaja sličnih njima, a koji se javljaju u ranoj dobi (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

3. INKLUZIJA DJECE S POREMEĆAJIMA IZ SPEKTRA AUTIZMA U PREDŠKOLSKE USTANOVE

Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva poštivanje različitosti svake osobe te usklađivanje odgojno-obrazovnog sustava sposobnostima, mogućnostima, potrebama i interesima s ciljem isticanja osobnosti te osobe.⁶ Navodi se (Killoran i sur., 2007; prema Skočić Mihić, 2011) da su inkluzija i inkluzivna praksa ključne stavke bilo kojeg predškolskog programa. Programi koji se temelje na modelu inkluzije moraju biti razvijeni po mjeri djeteta kako bi se utjecalo na sve aspekte razvoja bilo djece s teškoćama ili bez njih. Neke od karakteristika ustanova koje su zasnovane na inkluzivnom modelu su:

- Potrebe djeteta i stupanj očuvanosti funkcionalnih sposobnosti temeljni su uvjet kod odabira programa namijenjenog djetetu s teškoćama
- Princip dostupnosti
- Kod odabira odgajatelja u inkluzivnoj skupini gleda se dopunska kompetentnost za provedbu inkluzivnog programa, motivacija odgojitelja te bi bilo poželjno prijašnje iskustvo rada s djecom s teškoćama
- Roditelji surađuju s odgojiteljima u donošenju odluka važnih za razvoj djeteta
- Inkluzivni program se nastoji izraditi tako da djeca tipičnog razvoja ne budu zapostavljena zbog obaveza koje odgajatelj ima prema djetetu s teškoćama
- Terminologiju treba prilagoditi vrijednosnom sustavu sredine

⁵ <https://www.autizam-suzah.hr/autizam/#1562244027305-e38ba37f-3ad9>

⁶ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_04_42_967.html

Na kraju se zaključuje da je model inkluzije samo jedna stavka sustava rehabilitacije u okolini (Hrnjica, 2001 ; prema Skočić Mihić, 2011).

Ne postoji najbolji način za inkluziju djeteta s autizmom u predškolski sustav niti samo jedna metoda koja može biti primjenjena na svoj djeci da ih se uključi u okruženje stoga je uloga odgojitelja da posveti pažnju različitim oblicima komunikacije, razvoju socijalnih vještina te razvijanju pristupa različitim zadacima. Da bi sve to bilo moguće odgojitelj prvo mora upoznati dijete i njegove roditelje te okolinu u kojoj dijete boravi. Suradnja između roditelja i odgojitelja mora biti dobra kako bi međusobno mogli izmjenjivati ideje i predlagati strategije kako bi rad s djetetom s poremećajem iz spektra autizma bio lakši u predškolskoj ustanovi (Kostelnik, Onaga i sur., 2014) . Također je bitna suradnja sa stručnim timom koji promišlja o nadopunjavanju materijalno-organizacijskih uvjeta (Miloš i Vrbić, 2015).

Navodi se (Brojčin i Glumbić, 2007; prema Skočić Mihić, 2011) kako je predškolsko uključivanje djece s teškoćama važno iz tri razloga, a to su:

- Nepostojanje predrasuda o djeci s teškoćama kod predškolske djece
- Kroz interakcije djece normalnog razvoja s vršnjacima s teškoćama povećava se otvorenost za prihvatanje u odrasloj dobi
- Bolja priprema za uspješno prisustvovanje u „tipičnom okruženju“

Kod uključivanja djece s teškoćama u predškolski sustav postoje se i neke prepreke. Prepreke koje se javljaju su: sve više „zahtjevne djece“, nedovoljno obrazovano osoblje te nekomparabilni propisi među programima (Brotherson i sur., 2001; prema Skočić Mihić, 2011). Ukoliko je u skupini puno djece uz nepovoljan omjer djece i odgojitelja, što je vrlo često u vrtićima u Hrvatskoj, kvaliteta odnosa odgojitelj- dijete biti će smanjena (Romstein, 2015) . Kao još jedna od prepreka i to najveća spominje se premalo kvalitetnog usavršavanje i osposobljavanja odgojitelja.

3.1. Kompetencije odgojitelja

Odgojitelji bi trebali znati iskazati svoje znanje i vještine odgoja djece i to ne samo djece tipičnog razvoja nego i one s teškoćama. Moraju upotrebljavati svoje

profesionalne kapacitete kako bi donijeli ispravnu prosudbu kod korištenja profesionalnih teorijskih i praktičnih kompetencija te ne bi trebali očekivati od stručnih suradnika da oni odgajaju djecu s teškoćama zato što je osnovno načelo inkluzivne filozofije obrnuto. Djecu s teškoćama odgojitelji ne smiju promatrati i procjenjivati na temelju njihovih teškoća nego na njih moraju gledati kao i na ostalu djecu koja imaju puno potencijala, sposobnosti i interesa (Bouillet, 2011).

Neke od najvažnijih kompetencija odgajatelja koji rade s djecom s teškoćama su:

- Shvaćanje socijalnog i emocionalnog razvoja djece
- Razumijevanje razlika u učenju među djecom
- Sposobnost kvalitetnog vođenja odgojne skupine
- Komunikacijske vještine
- Poznavanje kvalitetnih metoda podučavanja te didaktičko metodičkih sredstava i pomagala
- Poznavanje specifičnosti vezanih uz teškoće
- Praktično iskustvo u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama
- Otvorenost za suradnju sa stručnim timom, roditeljima i drugim odgojiteljima te spremnost na cjeloživotno obrazovanje

Djeca s poremećajima iz spektra autizma uključuju se u rad predškolske ustanove kroz dva organizacijska oblika i to ili kroz redovne skupine ili kroz posebne. Kada u skupinu dođe dijete s poremećajem iz autističnog spektra odgojitelji se moraju dodatno educirati, no oni time ne steknu kompetencije edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka nego samo povećaju opseg svojih kompetencija, a upravo su odgojitelji oni koji najviše pridonose uključivanju takve djece. Za rad s djecom s poremećajima iz spektra autizma ne postoji jedinstvena formula stoga nije ni čudno što se mnogi odgojitelji ne smatraju kompetentnima, no postoji nekoliko metoda rada koje im mogu pomoći u radu (Bouillet, 2011).

3.2. Metode i programi rada za djecu s poremećajima iz spektra autizma

Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur. (2010) navode kako su istraživanja u području poremećaja iz autističnog spektra usmjerena na pronalaženje metoda rada kojima je

zajedničko to što su usmjerene na poticanje razvoja na specifičnim područjima, podršku roditeljima u poticanju djetetova razvoja te sprječavanju poteškoća u budućnosti. Da bi odgojitelji mogli odabrati pravu metodu rada najvažnije je da procijene interese, sposobnosti i znanja djece s poremećajima iz spektra autizma.

3.2.1 Primijenjena analiza ponašanja ili ABA (Applied Behavior Analysis)

ABA (Applied Behavior Analysis) je metoda koja se primijenjuje u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma da bi se kod njih razvile kognitivne, socijalne i motoričke vještine. Ona uključuje mnogo tehnika za promjenu ponašanja te se može prilagoditi potrebama svake osobe, kroz nju se mogu naučiti mnoge korisne vještine za život. Kod te metode radi se individualno s djetetom tako da mu se složene zadatke rastavi na dijelove koje dijete tada rješava u koracima. Nagrada je vrlo bitna u ovoj metodi zato što kad je ponašanje praćeno neko nagradom veća je mogućnost ponavljanja takvog ponašanja. S vremenom to kod djece potiče pozitivne promjene u ponašanju. Kad dijete neko ponašanje ili vještinu uspješno koristi dobiva nagradu za to.⁷ Odgojitelj sa djetetom provodi senzorno manipulativne igre za razvoj fine motorike, a kao primjer navodi se zadatak u kojem dijete mora pomoću hvataljke staviti kamenčiće iz lijeve u desnu posudicu. Na panou gdje je djetetov raspored nalazi se sličica posudica koju dijete zatim uzima i s njom odlazi do mjesta na kojem se nalazi zadatak, uzima zadatak te zajedno sa sličicama i posudama sjeda za stol gdje rješava zadatak (Trnka i Skočić Mihić, 2012). Ova metoda se koristi da bi se podržale osobe s poremećajem iz spektra autizma na nekoliko načina: da uče nove vještine, da pojačaju i održavaju prethodno stečene vještine, da generaliziraju ponašanja iz jedne u drugu situaciju, da ograniče ili usmjere stanja pod kojima se određena ponašanja pojavljuju te da smanje ometajuća ponašanja i zamjene ih poželjnima (Frišić, 2016).

3.2.2. Programi s vizualnom okolinskom podrškom (TEACCH)

⁷ <https://www.autismspeaks.org/applied-behavior-analysis-aba-0>

TEACCH je program osmišljen ranih 70-ih, a obuhvaća dijagnostičke postupke, procjenu sposobnosti i potreba kao i podršku za djecu i odrasle s autizmom. Prilagođen je kognitivnom stilu osoba s autizmom te omogućuje razumijevanje slijeda događaja i anticipiranje, poštuje potrebu za rutinom i osigurava uspješnost. Navodi se kako se podučava u strukturiranim uvjetima s mnoštvo vizualnih i drugih oblika podrške, a proizlaze iz organizacije prostora, vremena i materijala kao i metoda poučavanja. Neka od programskih područja TEACCH-a su: komunikacija (korištenje sustava slikovnih kartica komunikacijskih ploča te nešto rjeđe znakovni govor), socijalni odnosi (poboljšanje socijalne pažnje, razine socijalnih kompetencija i shvaćanje pravila i normi ponašanja) i ponašanje (prevencija i ublažavanje nepoželjnih ponašanja) (Bujas Petković, Frey Škrinjar i sur., 2010).

Vrlo važan dio provedbe programa TEACCH je organizacija prostora koja omogućuje djetetu s poremećajem iz spektra autizma vizualne znakove da shvaća gdje treba biti, kako da dođe do tamo i što treba raditi. Što se tiče strukturiranja vremena odnosno rasporeda, on pomaže djeci da planiraju i slijede dnevne i tjedne događaje. To kod njih smanjuje napetost zbog neizvjesnosti odnosno nemogućnosti predviđanja događaja te potiče motivaciju za završavanjem zadatka ako znaju da nakon toga slijedi nešto ugodno. Kao još jedan važan dio navodi se radni materijal koji mora biti označen i organiziran s obzirom na razinu djetetova razumijevanja. Svi didaktički materijali moraju biti uredno složeni kako bi djeca lakše manipulirala njima te da ih mogu uvijek uzimati s istog mjesta i tamo ga vraćati (Bujas Petković i sur., 2010).

3.2.3. Sustav komunikacije razmjenom slika (PECS)

PECS (Picture Exchange Communication system) je sustav komuniciranja kroz razmjenu slika te dopunska metoda koja služi za učenje djelotvorne komunikacije (Rajnović, 2001; prema Trnka i Skočić Mihić, 2012). Taj se sustav koristi za djecu i odrasle koji imaju poteškoće u govoru, a pogodan je za podučavanje djece s poremećajima iz autističnog spektra zato što omogućuje vođenje i oblikovanje u učenju iniciranja interakcija te shvaćanje komunikacije. Odvija se u šest faza, a to su:

- Fizička razmjena

- Razvoj samostalnosti
- Razlikovanje slika
- Struktura rečenica
- Odgovaranje na pitanje „Što želiš?“
- Spontano odgovaranje

3.2.4. Terapija igrom

Terapija igrom predstavlja način na koji možemo pomoći djetetu da aktivira svoje emocije kako bi poboljšao psihosocijalni razvoj te da nauči strategije suočavanja i rješavanja problema s kojim se susreće.⁸ Kao što je već spomenuto djeca s poremećajima iz autističnog spektra imaju slabo razvijenu sposobnost imitacije pa je zbog toga njihova igra stereotipna i nekreativna, a igračke ne koriste na neodgovarajući način.

Navodi se kako se u terapiji igrom koriste mnogi materijali i mediji, a neki od njih su glina, pijesak, plastelin, glazba, ples, crtanje i mnoštvo drugih. Djeca s poremećajima iz spektra autizma kroz ovu terapiju mogu izraziti svoje misli i osjećaje te doživjeti sebe kao sposobnu i odgovornu osobu.⁹

3.2.5. Art terapija

Art terapija se temelji na spoznaji o pozitivnim učincima likovnosti na ljude. Likovno izražavanje je sredstvo neverbalne komunikacije i omogućuje djeci da izraze svoje misli, osjećaje te sve što im se dogodilo. Djeca s poremećajima iz spektra autizma razlikuju se po interesu za likovno izražavanje pa je zbog toga potreban individualan rad s takvom djecom, a on ovisi o cilju koji se želi postići s djetetom. Ciljevi i zadaci su:

- Poticanje djeteta na aktivnost
- Razvijanje vizualne i taktilne percepcije
- Podizanje razine grafičkog izražavanja

⁸ <https://centarproventus.hr/o-terapiji-igrom/>

⁹ <https://www.psihoportal.com/index.php/hr/str-prilozi/298-terapija-igrom-play-therapy>

- Upotreba likovnog izraza kao sredstva komunikacije
- Stvaranje odnosa u skupini i sa skupinom
- Smanjivanje nepoželjnih oblika ponašanja

Neke od aktivnosti u likovnoj terapiji su: igre bojom, pijeskom, vodom, crtanje i slikanje, izrada kolaža, oblikovanje različitih materijala (glina, plastelin), a provode se od jednostavnijih prema složenijima.¹⁰

3.3. Didaktičko-metodički pristup

Bouillet (2010) navodi da ne postoje djeca koja se ne mogu obrazovati, a jako dobri rezultati u obrazovanju mogu se postići kroz individualizirani program. Da bi se odabrao primjeren didaktičko-metodički pristup djeci s poremećajima iz autističnog spektra u obzir se mora uzeti djetetov interes, sposobnost i znanje. Didaktičko-metodički pristup može se prilagoditi na 4 razine:

- Razini spoznaje (stupnjevito pružanje pomoći u rješavanju zadataka, sažimanje i planiranje teksta, pojednostavljivanje sadržaja)
- Razini percepcije (prilagođavanje sredstava za predočavanje, tiska, prostora za čitanje ili pisanje)
- Razini govora (prilagodba izražajnosti, razgovijetnosti, razumljivosti)
- Razini zahtjeva (u odnosu na samostalnost, vrijeme i način rada) (Bouillet, 2010)

3.4. Prostorno-materijalni uvjeti

Navodi se (Low Deiner, 2013; prema Bouillet, 2019) kako su prostorno-materijalni uvjeti veoma važni za kvalitetno uključivanje djece s poremećajima iz spektra autizma u rad predškolske ustanove. Zbog toga prostor skupine u kojoj dijete boravi mora biti pregledan, vizualno i po obilježjima tematski odijeljen, ne smije biti pretrpan, svi materijali moraju biti uredno posloženi u kutije ili pretince koji na sebi imaju sličicu koja djeci daje do znanja što se tamo nalazi, a raspored aktivnosti za taj dan napravljen je u obliku slika pa djetetu mora biti na vidljivom mjestu i u ravni očiju.

¹⁰ <https://www.cza-split.hr/likovna-terapija/>

Na temelju svega prije navedenog možemo zaključiti kako su poremećaji iz spektra autizma specifični ne samo zbog svojih karakteristika nego i zato što ni jedno dijete s tim poremećajem nije isto. Zbog toga odgojitelji kod inkluzije te djece u vrtić trebaju koristiti različite metode i programe koji su spomenuti, ali i njihove kombinacije kako bi se olakšao rad u predškolskim ustanovama te spriječile daljnje teškoće.

4. METODA RADA

4.1. Cilj istraživanja

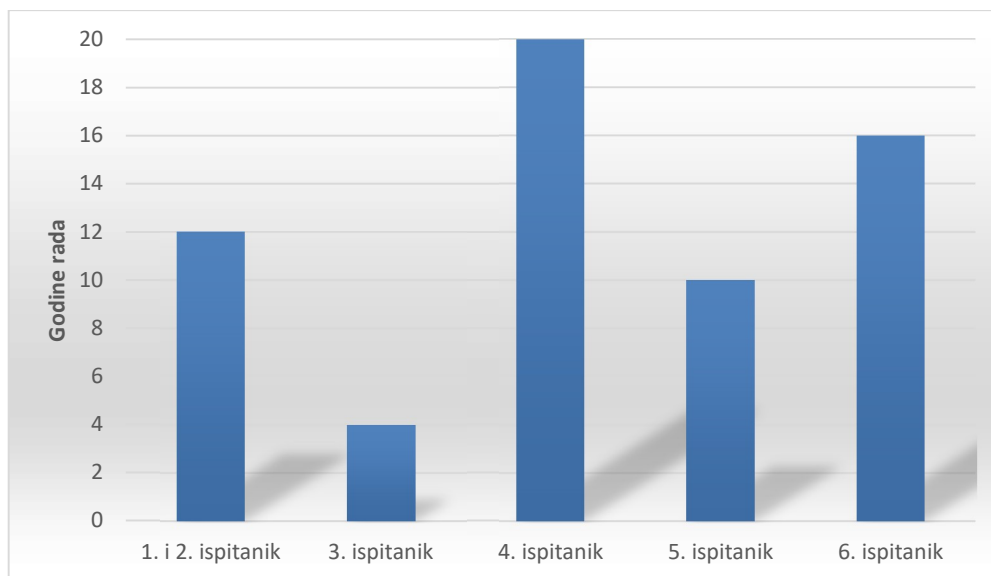
Cilj ovog istraživanja bio je ispitati o prihvatanju djece s poremećajima iz spektra autizma te strategijama koje se koriste u radu s tom djecom.

4.2. Metoda istraživanja i način provođenja

Za potrebe ovog završnog rada provedeno je istraživanje u obliku intervjua. Intervju se sastojao od 21 pitanja, a u njemu je sudjelovalo 6 odgojitelja. Istraživanje je bilo anonimno i kroz njega su odgojitelji mogli iskreno odgovoriti na postavljena pitanja kako bismo vidjeli koliko odgojitelji znaju o poremećajima iz spektra autizma i strategijama koje se koriste u odgojno – obrazovnom radu s tom djecom, kako djeca prihvataju djecu s poremećajima iz spektra autizma koja su uključena u rad skupine te načinima suradnje između odgojitelja i roditelja te odgojitelja i stručnog tima unutar vrtića. Također se željelo vidjeti koje se prepreke javljaju kod uključivanja djece s poremećajima iz spektra autizma u ustanove predškolskog odgoja i na koji način se može unaprijediti praksa iz perspektive odgojitelja.

4.3 Provedeni intervjui

Koliko dugo radite kao odgojitelj ?

Graf 1. Radni staž odgojitelja

Jeste li uvijek radili s određenom skupinom djece?

Ispitanik 1: Ne.

Ispitanik 2: Nisam.

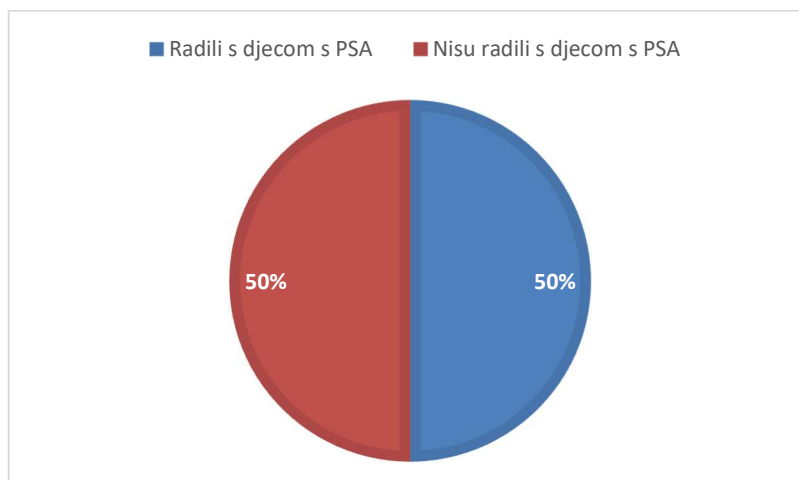
Ispitanik 3: Nisam.

Ispitanik 4: Ne.

Ispitanik 5: Nisam.

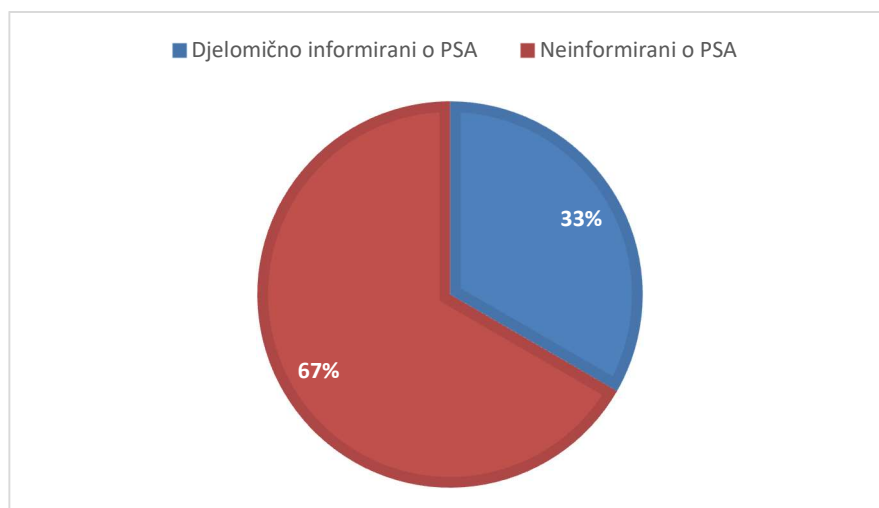
Ispitanik 6: Nisam.

Imate li , ili jeste li, imali djece s PSA u skupini gdje ste radili ili radite?

Graf 2. Iskustvo rada s djecom s PSA

Smatrate li da znate dovoljno- puno o autizmu?

Graf 3. Informiranost o PSA

Jeste li primjetili neke posebnosti njihovog funkcioniranja i načina učenja?

Tablica 1. Učestalost pojavljivanja posebnosti

POSEBNOSTI FUNKCIONIRANJA I NAČINA UČENJA	POSTOTAK
Stereotipija	33 % (1 od 3)
Gruba motorika razvijena više od fine	33 % (1 od 3)
Nema simboličke igre	33 % (1 od 3)
Odbija tjelesni kontakt	33 % (1 od 3)
Nepoštivanje dogovora	33 % (1 od 3)
Povećani interes za 1 stvar	67 % (2 od 3)
Rituali	67 % (2 od 3)
Nema govora	67 % (2 od 3)
Ne odbija tjelesni kontakt	67 % (2 od 3)

Kako su oni prihvaćeni među drugom djecom?

Ispitanik 1: Dijete koje je došlo u našu skupinu bilo je dosta loše prihvaćeno. Družilo se samo s nekoliko djece dok su ga ostala izbjegavala. Neka djeca bi prije ručka stala pokraj stola zato što nisu željeli sjediti pokraj tog djeteta.

Ispitanik 4: Curicu koja je trenutno u grupi dobro prihvaćaju, ali ona se još uvijek nije socijalizirala i u svojem je svijetu. Djeca su sretna ako ona hoće doći sjesti k njima za stol kad se igraju i pokušavaju ući u kontakt te su shvatili da je ona različita i ako ona ne želi nešto raditi neće, a oni se nisu bunili na to. Uvijek bi bili sretni ako bi nešto napravili i došli bi do mene pa npr. rekli gle teta nešto je nacrtala. Drugo dijete ulazi u interakciju s drugom djecom i oni ga prihvaćaju.

Ispitanik 6: Dječak je jako dobro prihvaćen u skupini, ali on ne prihvaća njih. Kad se na primjer igraju za stolom on pogleda drugu djecu, nasmije se i to je to. Djeca su ga i zvala na igru no on im se nije pridružio.

Što bi bilo ili je potrebno da djecu s autizmom što lakše uključimo u predškolski sustav?

Ispitanik 1: Smatram da je potrebno da skupine u kojoj su djeca s PSA budu manje i da se s tim djetetom radi individualno.

Ispitanik 2: Uz sebe bi trebali imati asistenta i treba im prilagoditi didaktiku.

Ispitanik 3: Asistent u skupini definitivno ili neka osoba koja najbolje poznaje dijete i njegove potrebe i rutine.

Ispitanik 4: Iskreno na to je teško odgovoriti. Asistent jako puno pomaže i da njega nema ne znam kako bi to funkcioniralo. Djecu bi se trebalo uključivati, ali postepeno i dosta kratki period jer mislim da duži period nema smisla.

Ispitanik 5: Mislim da je potrebna jako dobra suradnja s roditeljima i cjelokupnim stručnim timom, ali i okolinom. Omogućiti neku dodatnu edukaciju da se dodatno informiramo o uključivanju takve djece u vrtić.

Ispitanik 6: Cijeli vrtić bi se trebao malo više upoznati s autizmom, asistenti bi se trebali malo više obrazovati o tome i surađivati s odgojiteljima, a i sam asistent bi morao biti netko stručan tko je radio s takvom djecom.

Imali li uopće smisla njihovo uključivanje među vršnjake tipičnog razvoja?

Ispitanik 1: Naravno zato što im je to potrebno kako bi se pokušale razviti socijalne vještine.

Ispitanik 2: Mislim da ima.

Ispitanik 3: Mislim da je to individualno. Na neku djecu to pozitivno djeluje, a nekoj djeci možda previše smetaju zvukovi i buka što bi im možda smetalo.

Ispitanik 4: Mislim može se uključiti tu djecu, ali kolika je tu dobrobit za to dijete ne mogu procijeniti.

Ispitanik 5: Ima, ali treba raditi individualno i posvetiti se djetetu isključivo jedan na jedan, a onda postepeno pronaći način da oni prihvate vršnjake i da počnu komunicirati s njima te pripremiti i djecu na dolazak takvog djeteta u skupinu.

Ispitanik 6: Ja osobno mislim da nema pogotovo za autiste zato što ne primjećuju nikog oko sebe, a sa svojim vikanje mogu uznemiriti drugu djecu, ali se druga djeca moraju naviknuti na to da postoje i takva djeca i da nisu svi isti. Mislim da bi više koristile neke terapije i da roditelj radi s tim djetetom.

Koje kritike biste uputili sustavu obrazovanja odgajatelja, organizaciji predškolskog sustava, roditeljima, stručnim suradnicima; a da se tiču uključivanja djece stekoćama i općenito PSA?

Ispitanik 1: Mislim da tijekom studiranja ne dobijemo dovoljno informacija o PSA te da bi nas bolje trebali za to pripremiti.

Ispitanik 2: Više bi nas trebali informirati o tome i uvoditi u praksu s takvom djecom kako bi ih znali uključiti u rad.

Ispitanik 3: Smatram da se sustav pod hitno mora promijeniti i da odgajatelji trebaju biti više informirani o takvoj vrsti poremećaja jer je toga sve više.

Ispitanik 4: Problem je što to ništa nije povezano. Kao prvo roditelji su ti koji kreću od nečega, a da ni ne znaju u što se upuštaju niti što treba očekivati, pomoći sa strane nema nikakve iskreno i svatko se treba snalaziti sam. Nitko te ne educira dovoljno i problem je kad se dijete uključi u predškolski sustav jer gdje god se radi rade se individualne terapije i po meni bi više trebalo biti povezano na taj način da komuniciraju i radni terapeut i odgajatelj i stručni suradnici u vrtiću jer je inače

svatko za sebe i kaže svoje pa dolazi do oprečnih mišljenja. Sustav je takav da niti ne daje dovoljno informacija kako bi se snašli ne samo roditelji nego i odgojitelji.

Ispitanik 5: Puno kritika zato jer mislim da se premalo surađuje između ustanova, a slučajeva je sve više i više. Školi bi trebala biti dostupna dokumentacija o tome što je dijete tu postiglo, steklo, kakvo je došlo, gdje je napredovalo. Stručnjaka je premalo, premalo je vremena, a sve više je djece s tim poremećajima. Roditelji nas odgojitelje ne doživljavaju kao stručnjake i onda kad želimo pomoći zanemare naše savjete i mi kao ustanova organiziramo razne radionice na tu temu samo što se roditelji slabo odazivaju.

Ispitanik 6: Ima puno kritika. Odgojitelji nisu dovoljno obrazovani za rad s takvom djecom, a predškolski sustav se mora promijeniti pod hitno. Roditelji bi morali ići u nekakve centre ili škole u kojima bi bili educirani što i kako napraviti te prihvatiti da im dijete ima neki poremećaj. Stručni suradnici bi se isto tako trebali više uključiti.

Jesu li oblici osobnog usavršavanja dovoljni za praktičan rad s djecom iz spektra?

Ispitanik 1: Nisu, ali je to jedino što imamo.

Ispitanik 2: Mislim da nisu jedino ako je netko baš motiviran za rad s takvom djecom da se fokusira na to područje. Trebalo bi biti više edukacija na razini vrtića.

Ispitanik 3: Mislim da nisu jer je teorija jedno, a praksa uvijek drugo i trebala bi postojati veza između ustanova u koje dijete ide npr. ako je u nekoj udruzi.

Ispitanik 4: Ovisi o svakom odgajatelju koliko ga zanima i koliko je za to. Osobno sam prošla dosta seminara ili radionica, ali ne koliko bi trebalo. Naš posao sasvim je drugačiji od toga što mi na tim edukacijama saznamo jer ono što je u praksi ne piše u knjigama pa se mi sami moramo prilagođavati situaciji.

Ispitanik 5: Mislim da nisu dovoljni jer bi trebalo organizirati još dodatno usavršavanje tih odgojiteljica koje u skupini imaju dijete s PSA.

Ispitanik 6: Nisu zato što ih ima premalo, ali ne možemo niti predvidjeti svaku situaciju pa da nam netko može reći što točno treba napraviti.

Koje ste strategije koristili u radu s djetetom s poremećajem iz spektra autizma?

Ispitanik 1: U radu smo prilagođavali didaktiku, radne listove, svaki bismo dan odlučile što ćemo pokušati poticati kod djeteta uz pomoć raznih igara i zadataka, dijete je imalo mogućnost povući se u mirni izdvojeni dio ako mu je bilo prebučno.

Ispitanik 4: Djetetu smo prilagođavali materijale, imali prostor u koji je mogao otići ako mu je bilo prebučno.

Ispitanik 6: Bili smo veoma fleksibilni što se tiče prilagođavanja jer na primjer nije htio jesti niti doručak niti ručak pa je onda radio nešto drugo, a djeci smo objasnile zašto on ne jede s njima. Ako nije htio slikati mogao je raditi nešto drugo. Puno smo stvari označile sličicama kako bi njemu bilo lakše. Pošto je volio glazbu puno smo pjevali i plesali.

Na koji način prilagođavate materijale i prostor u vrtiću?

Ispitanik 1: Kao što sam i spomenula radne listove radimo tako da djetetu bude lakše, izrađujemo razne didaktičke igračke prilagođene tom djetetu te pripremamo neke materijale ovisno o interesu djeteta. Također imamo tihi prostor u koji dijete može otići i igrati se tamo s čim želi ako mu je u skupini prevelika buka.

Ispitanik 4: Prema interesu djece. Vidimo što ih zanima i što god napravimo i ponudimo ostaloj djeci to ponudimo i tom djetetu. Što se tiče prostora puno stvari označavamo sličicama kako bi im bilo lakše.

Ispitanik 6: Materijali su uvijek nadohvat djetetu i ono može samo njima manipulirati i uzimati ih te što želi i kad želi. Dječak je volio glazbu pa smo mu puštale stalno nešto na radiju.

Jeste li sudjelovali na stručnim usavršavanjima i edukacijama o takvim vrstama poremećaja?

Ispitanik 1: Nisam sudjelovala na edukacijama ni usavršavanjima koja su se fokusirala na takve poremećaje, no neke osnovne informacije saznala sam tijekom Montessori edukacije.

Ispitanik 2: Bila sam na edukacijama koje su se održavale u vrtiću i u Udruzi Srce.

Ispitanik 3: Mislim da jesam na početku svojeg posla, ali je to bilo nešto samo općenito o djeci s posebnim potrebama, a autizam je bio samo spomenut.

Ispitanik 4: Jesam, na nekoliko njih.

Ispitanik 5: Ne, na takvim vrstama nisam.

Ispitanik 6: Jesam, u Udruzi Srce.

Koliko ste dugo imali dijete s poremećajem iz spektra autizma u skupini?

Ispitanik 1: Godinu dana.

Ispitanik 4: Kroz 4 godine konstantno i to jedno ili dvoje djece.

Ispitanik 6: Jedno dijete pola godine, a drugo godinu dana.

Koji su stručnjaci imali važnu ulogu u Vašem radu s djetetom iz spektra autizma i na koji način su doprinijeli tom radu?

Ispitanik 1: Psiholog najviše kroz dolazak u skupinu i promatranje djeteta te konkretnim savjetima.

Ispitanik 4: Iskreno ni jedan stručnjak nego si prepušten sam sebi, radu s kolegicom u grupi. Nas dvije surađujemo, razgovaramo i to najviše pomaže te dogovor s asistentom. Stručni suradnici dođu, vide i kažu svoje mišljenje i to je to.

Ispitanik 6: Cijeli stručni tim koji je surađivao s Udrugom Srce u kojoj su se educirali o toj vrsti poremećaja i davali savjeti vezane uz rad s djetetom.

Jeste li se u početku susreli s kakvim problemima vezanim uz uključivanje djeteta u skupinu i ako jeste s kojim to?

Ispitanik 1: U početku nisam.

Ispitanik 4: Nisam se susretala s nikakvim problemima.

Ispitanik 6: Nisam imala nikakve probleme.

U kojoj mjeri surađujete s roditeljima tog djeteta i na koji točno način te pomaže li Vam to u osmišljavanju metoda rada?

Ispitanik 1: Puno surađujem s roditeljima i to kroz svakodnevni razgovor te mi to pomaže u osmišljavanju metoda rada.

Ispitanik 4: Puno pričamo s roditeljima i to davanjem svakodnevnih informacija o tome kako se dijete u vrtiću ponašalo ili ako se nešto kod kuće događalo i mislim da je suradnja zapravo jako dobra.

Ispitanik 6: Problem je u tome što roditelji misle da ako dijete ima asistenta da samo s njim trebaju sve rješavati, a ne i s odgojiteljima. U osmišljavanju metoda više surađujem sa stručni timom i drugom odgojiteljicom.

Što Vaš vrtić čini kako bi Vas pripremio na rad s djecom s poremećajem iz spektra autizma?

Ispitanik 1: Pa iskreno i ne čini puno no tu su stručni suradnici koji su od velike pomoći.

Ispitanik 2: Trude se organizirati radionice i edukacije koliko je u njihovoj mogućnosti.

Ispitanik 3: Imamo sreće što u vrtiću imamo kompletan stručni tim od zdravstvenog djelatnika, pedagoga, psihologatako da međusobno dobro surađujemo. Osobno nisam sudjelovala na puno edukacija, ali vjerujem da ih ima u vrtiću.

Ispitanik 4: Organiziraju edukacije na kojima stručnjaci iznose svoja iskustva i kako oni rade. Također su tu i predavanja vanjskih suradnika koja pomažu.

Ispitanik 5: Baš specifično za PSA nismo imali neke edukacije, ali imamo radionice i mogućnost da uvijek individualno popričamo sa našim stručnim timom.

Ispitanik 6: Kod upisa takvog djeteta u vrtić obavijeste se odgojitelji i poslije toga ako imamo kakvih dilema ili dvojba razgovaramo sa stručnim timom.

Imate li u skupini osiguranog dodatnog odgojitelja ili asistenta i na koji način on pridonosi uključivanju tog djeteta u skupinu?

Ispitanik 1: U skupini je sa djetetom asistent koji mu puno pomaže, posvećen je svom radu s njim te surađuje s nama.

Ispitanik 4: Imamo asistenta koji puno pridonosi uključivanju tog djeteta. Jer djevojčica traži da se uvijek netko igra s njom i želi nekoga uz sebe. Ako želi asistent se s njom povuče u neki dio skupine gdje je posvećen samo njoj. Ako s djecom radimo neku aktivnost koja se njoj ne sviđa asistent ju uzme i ponudi joj nešto drugo što je u njezinom interesu.

Ispitanik 6: Imamo asistenta, ali bi možda bilo bolje da je odgojitelj koji bi bio stručniji za takve stvari. Suradnja je bila u redu i funkcionirala je. Sve ono što smo radili i mi radilo je i to dijete zajedno sa asistentom.

Smatrate li se dovoljno kompetentnima za rad s djecom s poremećajem iz spektra autizma? Ako da zašto da, a ako ne zašto ne?

Ispitanik 1: Mislim da nisam zato što nemam dovoljno znanja, no uz osposobljavanje mislim da mi postala kompetentnija.

Ispitanik 2: Mislim da nisam dovoljno kompetentna da bi se više trebala obrazovati što se tiče toga.

Ispitanik 3: Trenutno se ne smatram kompetentno i ne mogu zamisliti kako je to raditi s njima, a i znam osnove o tome ,ali ipak mislim da bi se snašla da imam takvo dijete u skupini.

Ispitanik 4: Iskreno mislim da čovjek nikad u potpunosti kompetentan nego da stalno može raditi na sebi, nadograđivati znanje. Svako je dijete različito tako da se svakom na drugačiji način treba posvetiti.

Ispitanik 5: Mislim da nisam dovoljno kompetentna jer mi fali znanja, ali ne samo teorijskog nego i praktičnog.

Ispitanik 6: Mislim da nisam dovoljno kompetentna jer koliko znam o tome toliko i ne znam i mislim da još uvijek treba sve to učiti.

Prokomentirajte izjavu „ Ma sve je to tako , što god da napraviš od njih ne možeš baš puno očekivati“.

Ispitanik 1: Ne slažem se s ovom izjavom zato što mislim da od svakog djeteta treba imati očekivanja i da se od djece sa PSA može puno očekivati jer postoje djeca s autizmom koja imaju visoku razinu inteligencije vezanu uz neko područje i mogu znati puno više od nas.

Ispitanik 2: Mislim da se od njih može puno očekivati zato što znam da u jednom području mogu biti više razvijeni nego mi. S njima se može puno postići ako se radi kako treba.

Ispitanik 3: Ne mislim ništa lijepo o toj rečenici jer je dijete dijete sa svojim kapacitetima i potencijalima bilo da se radi o djetetu s teškoćama ili onom koje ima normalan razvoj i uvijek možemo dati maksimum u radu s njima i napraviti korak dalje s njima bez obzira jel dijete s teškoćama ili ne.

Ispitanik 4: Zavisi od kojeg djeteta i kako. Od nekih se može, ali neki dođu do nekog dijela u kojem se možda i može nešto očekivati, ali su to mali pomaci. Treba duže vrijeme da se kod takve djece vidi neki vidljivi napredak.

Ispitanik 5: Ne bih se složila s tom izjavom zato što se može puno napraviti ako se na vrijeme reagira i nađe odgovarajući način koji će pomoći tom djetetu. Mislim da ta djeca imaju veliki potencijal možda ne u svakom aspektu, ali u pojedinom da i čak su u nekim područjima bolji nego mi.

Ispitanik 6: Nisam sigurna u to zato što se s njima puno toga može i može se očekivati jako puno ako svi radimo isto, odgojitelji u vrtiću i roditelji kod kuće. Tu se djecu može osposobiti za normalan život, ali im je potreban rad jedan na jedan.

4.4. Analiza istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 6 odgojitelja i svi su ženskog spola. Od 6 odgojiteljica njih tri rade između 10-15 godina, dvije između 15-20 godina te jedna odgojiteljica između 1-5 godina. Dvije odgojiteljice koje imaju iskustvo u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma rade kao odgojiteljice između 15-20 godina, a jedna između 10-15 godina. Odgojiteljice su djecu s poremećajima iz spektra autizma u skupinama imala od pola godine do godine dana.

1.pitanje - Jeste li uvijek radili s određenom skupinom djece?

Kod ovog pitanja sve su odgajateljice odgovorile da nisu uvijek radile s određenom skupinom djece.

2.pitanje – imate li, ili jeste li, imali djece s PSA u skupini gdje ste radili ili radite?

Na grafu možemo vidjeti da su na ovo pitanje tri odgajateljice odgovorile kako su imale djecu s PSA dok tri ostale odgojiteljice nisu.

3.pitanje – Smatrate li da znate dovoljno-puno o autizmu?

Kod ovog pitanja je zanimljivo to što su na njega sve odgajateljice odgovorile vrlo slično, a to je da smatraju da ne znaju dovoljno-puno o autizmu odnosno da znaju samo osnovne informacije o poremećajima iz spektra autizma te da bi još puno toga trebale naučiti. Tu dolazi do sličnosti između odgajateljica koje su imale iskustvo s djecom s poremećajima iz spektra autizma te onih koje nisu.

4. pitanje - Jeste li primjetili neke posebnosti njihovog funkcioniranja i načina učenja?

Na ovo pitanje odgajateljice koje nisu imale iskustva s djecom s poremećajima iz autističnog spektra nisu mogle odgovoriti, a kod odgovora ostale tri odgajateljice koje su imale iskustva može se primjetiti kako tek jedna od tri odgojiteljice ističe stereotipiju kao jednu od posebnosti te djece. rijetko spomenute posebnosti te djece su još i više razvijena gruba motorika od fine, nepostojanje simboličke igre te odbijanje tjelesnog kontakta koje se inače ističe kod takve djece. Kao odgovor odgajateljica među najčešće spomenutima je uspostavljanje tjelesnog kontakta što nije tipično obilježje te djece. Također su istaknule njihove rituale, nerazvijen ili malo razvijen govor te povećani interes za jednu stvar. Jedna od odgajateljica koja ima iskustvo s djecom s poremećajima iz spektra autizma u svojem je odgovoru

spomenula čisti autizam koji u literaturama ne postoji pa možemo pretpostaviti da je informiranost o poremećajima iz spektra autizma odnosno njihovoj podjeli vrlo slaba.

5.pitanje - Kako su oni prihvaćeni među drugom djecom?

Dvije odgajateljice su izjavile kako su djeca s poremećajima iz spektra autizma jako dobro prihvaćena u njihovoj skupini, no ta djeca ne žele uspostaviti nikakav kontakt s djecom normalnog razvoja što nije neuobičajeno pošto je jedan od glavnih simptoma poremećaja nedostatak socijalnih interakcija. Treća odgajateljica rekla je kako je u njezinoj skupini dijete bilo dosta loše prihvaćeno i to do te mjere da bi djeca stajala pokraj stola za ručkom ako bi morala sjediti pokraj djeteta s poremećajem što ukazuje na pojavu odbacivanja od strane djece tipičnog razvoja pa može predstavljati prepreku u uključivanju te djece u rad skupine. Odgajatelji bi tu trebali djelovati na način da djecu upoznaju s ovom vrstom poremećaja te objasne kako ta djeca nisu manje vrijedna od njih nego samo drugačija te da ih takvima treba prihvatiti.

6.pitanje - Imali li uopće smisla njihovo uključivanje među vršnjake tipičnog razvoja?

Na ovo pitanje dobiveni su zanimljivi odgovori kod kojih su odgajateljice koje su imale iskustvo u radu s djecom s PSA izjavile da ih se može uključiti među vršnjake, ali da ne znaju kolika je tu dobrobit za tu djecu te da bi im možda više pomogle terapije te rad roditelja s tim djetetom. Odgojiteljice koje nisu imale iskustva rekle su da njihovo uključivanje ima smisla. Smatram da se kod ovog pitanja odgovori između ove dvije skupine odgajateljica razlikuju zato što su odgajateljice s iskustvom vidjele kako djeca s PSA funkcioniraju kad ih se uključi u rad skupine, dok to one bez iskustva nisu vidjele.

7.pitanje - Jesu li oblici osobnog usavršavanja dovoljni za praktičan rad s djecom iz spektra?

Na ovo pitanje sve odgajateljice imaju isti odgovor, a to je da oblici osobnog usavršavanja nisu dovoljni za praktičan rad. Odgajateljice s iskustvom ističu kako je ono što su saznale kroz teoriju samo osnovno jer ono s čime se one susreću u praksi nije napisano u knjigama pa se moraju same snalaziti i prilagođavati situaciji pošto djeca s ovim poremećajem nisu ista. I odgajateljice bez iskustva smatraju da je

teorija jedno, a praksa drugo što ukazuje na slična razmišljanja obje skupine bez obzira na iskustvo.

8.pitanje - Koje ste strategije koristili u radu s djetetom s poremećajem iz spektra autizma?

Odgajateljice su navele dosta slične strategije koje su koristile u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma. Označavale su stvari u sobi pomoću sličica, stvorile prostor u koji se to dijete moglo povući kada mu je bilo previše bučno u skupini, bile su fleksibilne te prilagođavale materijale i poticale razvoj određenih područja kroz posebno osmišljene zadatke i igre.

9.pitanje - Na koji način prilagođavate materijale i prostor u vrtiću?

Što se tiče prilagodbe materijala i prostora već su i u prethodnom pitanju odgajateljice spomenule označavanje stvari pomoću sličica te dio u koji se dijete može povući. Materijale ponudjuju prema interesu djeteta te izrađuju didaktičke igračke koje su prilagođene takvoj djeci. Jedna je odgajateljica imala dijete koje je voljelo ples i glazbu pa je stalno puštala pjesme na radiju. Svi materijali su nadohvat djetetu tako da može manipulirati s njima i igrati se.

10.pitanje - Jeste li sudjelovali na stručnim usavršavanjima i edukacijama o takvim vrstama poremećaja?

Dvije odgajateljice koje imaju iskustva u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma sudjelovale su na stručnim usavršavanjima i edukacijama o takvim vrstama poremećaja, a treća odgajateljica samo je o tim vrstama poremećaja čula osnovne informacije tijekom Montessori edukacije. Odgajateljice bez iskustva nisu sudjelovale na edukacijama ni usavršavanjima s temom poremećaja iz spektra autizma nego je to bilo samo spomenuto na nekim edukacijama o osobama s posebnim potrebama. Na temelju toga možemo vidjeti kako postoji razlika između odgojiteljica s iskustvom i bez njega zato što su odgajateljice s iskustvom prisustvovala na više edukacija i usavršavanja.

11.pitanje - Koji su stručnjaci imali važnu ulogu u Vašem radu s djetetom iz spektra autizma i na koji način su doprinijeli tom radu?

Kod ovog pitanja javlja se razlika između izjava odgojiteljica s iskustvom. Dvije su odgajateljice rekla kako im je u radu puno značio stručnim tim, odnosno psiholog

koji im je davao konkretne savjete dok je treća odgajateljica rekla kako je najviše surađivala sa svojom kolegicom i asistentom tog djeteta i to kroz razgovor i dogovor.

12.pitanje - Jeste li se u početku susreli s kakvim problemima vezanim uz uključivanje djeteta u skupinu i ako jeste s kojim to?

Nijedna od odgojiteljica s iskustvom se na početku nije susrela s nikakvim problemima vezanim uz uključivanje djeteta s poremećajima iz spektra autizma u skupinu.

13.pitanje - U kojoj mjeri surađujete s roditeljima tog djeteta i na koji točno način te pomaže li Vam to u osmišljavanju metoda rada?

Suradnja između odgojiteljica i roditelja je dobra i puno surađuju i to na način da razgovaraju što odgojiteljicama pomaže u osmišljavanju metoda, razmjenjivanjem svakodnevnih informacija preko kojih roditelji saznaju kako se dijete ponašalo u vrtiću, a i odgojiteljice od roditelja saznaju ako se nešto događalo kod kuće. Jedna od odgajateljica je rekla kako se kod nje javlja problem što se tiče suradnje s roditeljima zato što roditelji misle da sve što se događa s djetetom u vrtiću moraju rješavati s djetetovim asistentom, a ne odgojiteljima u čijoj je skupini dijete pa zbog toga u osmišljavanju metoda više sudjeluju stručni suradnici i druga odgojiteljica. Iz ovoga je vidljivo kako bi se suradnja između roditelja i odgojitelja trebala poboljšati i to na način da ako dijete i ima asistenta u skupini svi zajedno surađuju i osmišljavaju metode koje će pomoći odgojitelju u radu s tim djetetom.

14.pitanje - Što Vaš vrtić čini kako bi Vas pripremio na rad s djecom s poremećajem iz spektra autizma?

Skoro sve odgajateljice izjavile su kako se u njihovom vrtiću na rad s djecom s poremećajima iz spektra autizma priprema na način da se organiziraju edukacije, radionice te da je od velike važnosti stručni tim kojem se mogu obratiti za bilo što i pitati što ih zanima. Također kao jedan od dobrih načina pripreme ističu edukacije gdje stručnjaci na tom području iznose svoja iskustva i na koji način oni rade s djecom s PSA. Odgajateljice koje imaju iskustva rekle su da ih je ravnateljica obavijestila o dolasku djeteta s PSA u skupinu te im na uvid dala djetetovu dokumentaciju i ako su imale bilo kakvih pitanja ili dilema mogle su se obratiti stručnom timu.

15.pitanje - Imate li u skupini osiguranog dodatnog odgojitelja ili asistenta i na koji način on pridonosi uključivanju tog djeteta u skupinu?

Sve tri odgojiteljice koje imaju iskustva s djetetom s poremećajem iz spektra autizma rekle su kako u svojoj skupini imaju asistenta. Asistenti su im od velike pomoći zato što dijete uz pomoć asistenta može raditi sve što rade ostala djeca s odgajateljicom i on ga potiče na uključivanje. Također ako se dijete s poremećajem ne želi baviti nekom aktivnošću kojom se bave odgojiteljica i ostala djeca asistent je tu od velike pomoći zato što on tada to dijete odvede u drugi dio prostorije u kojem se onda bave aktivnošću koja se djetetu sviđa. To uvelike pomaže odgojiteljima koji tada mogu s ostalom djecom nastaviti aktivnost i ne zapostaviti ih. Jedna od odgojiteljica je kao problem istaknula to što neki asistenti nisu stručni za to područje pa smatra da bi bilo bolje da je u skupini dodatni odgojitelj koji bi prema njezinom mišljenju bio stručniji za takve stvari.

16.pitanje - Smatrate li se dovoljno kompetentnima za rad s djecom s poremećajem iz spektra autizma? Ako da zašto da, a ako ne zašto ne?

Vrlo je zanimljivo što su odgovori na ovo pitanje vrlo slični kod odgajateljica s iskustvom i bez njega. Iako imaju iskustva u radu s djecom s poremećajima iz spektra autizma te se odgajateljice ne smatraju dovoljno kompetentnima. Ističu kako imaju teorijskog znanja te da koliko znaju toliko i ne znaju i da još puno toga imaju za naučiti i nadograditi na svoje trenutno znanje. Odgajateljice bez iskustva izjavile su kako znaju samo osnovne podatke o toj vrsti poremećaja i ne mogu si zamisliti kako je to raditi s takvom djecom te se zbog toga ne smatraju kompetentnima. Na temelju ovih odgovora možemo zaključiti kako se obrazovanje odgojitelja mora promijeniti, mora se uvesti više prakse te više edukacija i stručnih usavršavanja vezanih uz rad s ovom djecom.

17.pitanje - Prokomentirajte izjavu „ Ma sve je to tako , što god da napraviš od njih ne možeš baš puno očekivati“.

Niti jedna odgajateljica se ne slaže s ovom izjavom i ističu kako i ta djeca imaju potencijal kao i djeca normalnog razvoja i mogu puno toga napraviti ako svi zajedno surađujemo u poticanju njihova razvoja. Od njih treba imati velika očekivanja iako za neki veći napredak treba duže vrijeme. Iz ovih odgovora je vidljivo da odgojiteljice takvu djecu gledaju na isti način kao i djecu normalnog razvoja odnosno kao osobe pune potencijala, sposobnosti i znanja.

5. ZAKLJUČAK

Ovim se istraživanjem željelo ispitati prihvaćanje djece s poremećajima autističnog spektra u predškolskim ustanovama, koje se metode koriste u radu s njima te na koji bi se način prema odgajateljima mogla unaprijediti praksa. Analizom istraživanja utvrđeno je kako su djeca s poremećajima iz spektra autizma od strane djece tipičnog razvoja uglavnom dobro prihvaćena u predškolskoj ustanovi uz jedan slučaj u kojem dijete nije bilo dobro prihvaćeno što može predstavljati prepreku u uključivanju te djece u rad skupine, no odgajatelji se trude objasniti djeci da to što su ta djeca drugačija nije ništa loše i da ih treba prihvatiti takvima kakvi jesu. Što se tiče strategija koje odgajatelji koriste u radu s tom djecom, one su raznovrsne i odgajatelji ih pokušavaju što više prilagoditi djetetu s kojim rade. To se odnosi i na prilagođavanje prostora i materijala i to na način da se stvari označavaju sličicama, izrađuju se posebne didaktičke igračke te se materijali nude prema interesu djeteta.

Da bi se djeca što lakše uključila u rad predškolskih ustanova odgajatelji ističu da je potrebno smanjiti odgojne skupine, zaposliti asistenta i imati dobru suradnju s roditeljima i stručnim timom. Sustav obrazovanja odgajatelja bi prema rezultatima provedenog istraživanja morao uvesti mnogo promjena počevši od boljeg informiranja o poremećajima iz spektra autizma do uvođenja u praksu s takvom djecom. Još jedan od problema koji navode odgajatelji je loša povezanost između sustava te ustanova koje rade s djecom s PSA. Temeljem svega toga ne iznenađuje što se odgajatelji ne smatraju kompetentnima za rad s takvom djecom.

LITERATURA

1. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga
2. Bouillet, D. (2011). Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. *Pedagoška istraživanja*, 8 (2), 323 – 340 (preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/116665>)
3. Bouillet, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje: odabrane teme*. Zagreb
4. Bujas Petković Z., Frey Škrinjar i sur. (2010). *Poremećaji autističnog spektra: značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Friščić, D. (2016). *Terapijski postupci i edukacijske strategije za djecu s autizmom*. Sveučilište Sjever, Odjel za biomedicinske znanosti.
6. Mamić, D., Fulgosi Masnjak, R., Pintarić Mlinar, Lj. (2010). Senzorna integracija u radu s učenicima s autizmom. *Napredak*, 15 (1), 69 – 84. (Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82837>)
7. Marjorie J. Kostelnik, Esther Onaga i suradnici (2014.). *Djeca s posebnim potrebama- priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: EDUCA-nakladno društvo d.o.o
8. Miloš, I., Vrbić, V. (2015). Stavovi odgajatelja prema inkluziji. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20 (77/78), 60 - 63.

9. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. NN 63/07.
10. Remschmidt, H. (2009). *Autizam – Pojavni oblici, uzroci, pomoć*. Naklada slap.
11. Romstein, K. (2015). Procjenjivanje kvalitete inkluzivnog okruženja u institucijama predškolskog odgoja. *Napredak*, 156 (4), 401 - 421. (Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/166209>)
12. Skočić- Mihić, S. (2011). *Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece s teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Doktorski rad.
13. Trnka, V., Skočić-Mihić, S. (2012). Odgajatelj u radu s djetetom s poremećajima iz autističnog spektra – prikaz slučaja iz perspektive studenta. *Magistra Iadertina*, 7(1), 189-202. (Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99902>)

MREŽNE STRANICE

1. Autism Europe <https://www.autismeurope.org/about-autism/prevalence-rate-of-autism/> (3.9.2019)
2. Autism speaks <https://www.autismspeaks.org/what-autism> (3.9.2019)
3. Centar Proventus <https://centarproventus.hr/o-terapiji-igrom/> (5.9.2019)
4. Centar za autizam Split <https://www.cza-split.hr/likovna-terapija/> (5.9.2019)
5. Psihoportal <https://www.psihoportal.com/index.php/hr/str-prilozi/298-terapija-igrom-play-therapy>(6.9.2019)
6. Savez udruga za autizam Hrvatska <https://www.autizam-suzah.hr/autizam/#1562244027305-e38ba37f-3ad9> (3.9.2019)

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam završni rad izradila samostalno pod mentorstvom izv.prof.dr.sc. Jasne Kudek Mirošević i sumentorstvom dr.sc. Zlatka bukvića, prof. rehab.. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u radu citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama sukladno odredbama Pravilnika o završnom radu Učiteljskog fakulteta u Zagrebu.

Rad je pisan u duhu hrvatskog jezika.

Studentica
Margareta Bičak

